

Milojka Žižmond Kofol

IGRA IN MONOLOG

LEŽERNO, LEŽERNO...

V prostoru, v katerem so sedeli, ni bilo ničesar njenega, ker je minilo že toliko časa od tistih dob, ko so ji stvari pomagale živeti prav tako kot ljudje.

Prizadevala si je, da bi večer sprejemala kot vsi drugi gosti, ki so sedeli v tej restavraciji, v kateri je od nevihte poživiljen zrak ustvarjal spokojno atmosfero.

Bilo je narobe in bilo je sumljivo – da je bila tolikšna spokojnost v njej in okrog nje, kot bi se življenje pomalem že izteklo. Spomnila se je režiserjevega stavka, ki ji ga je izrekel na popoldanski vaji: »Ker ste središče sami sebi, ne morete zaobjeti življenja. Obsojeni ste na vegetiranje.«

Bil je slab trenutek.

Režiserju so nitke uhajale iz rok in bila je preveč prevejana igralka, da bi mu pomagala ujeti katero izmed njih. Odprla se je samo takrat, kadar se ji je zdelo vredno, da to stori.

Sprejela je njegovo zlobo.

Zdaj pa je bil čas, ko naj bi jo preverila. Spoznala, da ji je naredil krivico, s čemer si ne bo mazala rok. Že dolgo jo stvari niso spravile iz tira. Na tihem se je ukvarjala z mislijo, da bi zapustila cirkus življenja in cirkus teatra. Kar je bilo toliko kot smrt.

Ponavadi je zadostoval en sam detajl, da se je spravila s trenutkom, ki je življenje.

Tudi na tej večerji v četvero se je trudila najti vsaj eno stvar, ki ima moč privezovanja. Na ljudi, na dogodke, na čas, na vse, kar je bilo v njej še zmeraj živega.

Bil je vsaj en delček tega prostora, ki se jo je še spominjal, ki jo je še lahko odlučil od stvari in jo naredil neodvisno. Bil je kraj pred vhodom v restavracijo, tam nad tlomi iz bleščečega se sivega marmorja, ki se je ob strani stene nadaljeval v stopnice, oblečene s tapisonom, zagrajene z leseno ograjo.

Tam je še zvenel njen korak iz nekega drugega časa, ko je v tem istem hotelu (mного poletij je že od takrat) prihajala iz ene izmed sob v gornjem nadstropju, za katerega več ne ve, če je še hotel ali upravna zgradba kakšnega turističnega giganta.

Ko so oni trije odhajali po marmorju skozi stekleni vhod restavracije, je za hip postala in se srečala s svojim davnim korakom iz nekega daljnega doživljetja, ki se je moralo zgoditi le zato, da bi ji danes stalo ob strani.

Kajti nekaj ali nekdo ji pač mora stati ob strani. Danes, ko so jo obsodili, da v njej ni več sokov, kar je vedela bolje od njih in prav čestitala si je, da je lahko

delovala tako, da jo je bilo mogoče spregledati. (Kajti običajno je delovala drugače in zato je plačevala krvavi davek narejenosti.)

Nosila je masko glumača.

Nežno se je pogovarjala s Tisto, ki je spet prihajala po zelenem tapisonu stopnic (mnogo poletij je že od takrat) in so v njej še plali sokovi, četudi takrat (pred mnogimi poletji) še ni vedela, kaj naj bi počela z njimi. Celó branila se jih je, ker je vedela, da bo že čez nekaj časa od vsega ostala le še lupina, iz katere se bo izluščila krivda, ki jo je danes sprejela kot vnemarno kritiko, v resnici pa že dolgo ni več vedela, kje se skriva nevarnost – v proizvodjanju sokov ali v stanju izžetosti? V življenju ali v smrti? V snovanju ali v minevanju?

Ljudje, s katerimi je sedela na večerji, niso od nje pričakovali nič drugega, kot da bo mirno sedela na svojem stolu. Če bo govorila ali molčala, da le ne bo nevarna, da ne bo iskrena, da ne bo provokativna, da ne bo prizadeta, da morda sploh ne bo živa. Opazovala je lahkotnost mladega para, ki je sedel nasproti njima, ki sta bila tako slabokrvna, kot je zapovedoval njun položaj: oče in mati. Bodoča tašča in tast.

Kdaj sta padla v mišnico? Ko se je mladi moški, ki sedi nasproti njenemu, že malo plešastemu in upognjenemu, šele rodil, ko je naredil maturo, ko je slekel vojaško suknjo, ko je postal podjetnik, ko se je izlevil v zaročenca?

Težko je bilo izmeriti. Ves pretekli čas njenega starševstva je bil uganka. Čas starševstva se je iztekal, onadva pa še zmeraj nista poznala svojega mladiča. Morda jima nikoli ni pripadal in še prej, preden bi se utegnilo to zgoditi, so že prišle oči nje, ki sedi ob njem, nasproti nje, ki je danes slišala kruti stavek in ki si pravkar prizadeva, da mu ne bi čisto verjela.

Stavek, da je življenje presahnilo in je ostal le še okov.

Občudovala je ležernost mladih ljudi, njuno še posebej. Sin je sedel, kot bi se ga prav nič v tem trenutku ne bi dotaknilo. Razkrečen, športno opravljen, razkuštran, s polo majico okrog ledij, na sedežu ob njem ključi in denarnica in čekovna knjižica, zobotrebec v kotu ust, skoraj brez besed, sprijaznjen s situacijo, da se kdaj pač pusti povabiti in poplača s svojo neobčutljivostjo.

Poznala ga je. Domišljala si je celo, da vse ve o njem. Njo si je ogledovala od začetka naprej. Videla jo je le dvakrat, zmeraj mimobežno. Prvič v mirovanju pred seboj. Debela zlata veriga s cekinom v sredi, manjši cekinčki na ušesih, dekle kot zlat cekin. Nemarno nazaj vrženi lasje, kratak fru-fru, šminka, ki je komaj vidna in skorajda nepotrebna na svežem, všečnem obrazu. Od njunega sina se je navzela molččnosti in lahkotnosti ali pa je bilo oboje od zmeraj tu. Športna deklica, ki se ni mučila s konvencionalnostjo. Odprla je posodo s školjkami, pod katero je gorel plamen, ne da bi počakala, da to stori kdo na tej strani mize. Z zajemalko je zajela vročo tekočino in usedline v njej, si vse skupaj stresla na krožnik, cekinčki so zadrhteli, stegnila je prste z otroškimi, prozornimi nohti, dolbla z njimi živo sredico školjk in si jih stresala v usta. Skrbela je za užitek, ona je samo bila, in to je bilo dovolj.

Sinova zaročenka.

Igralka, soproga, mati in bodoča tašča jo je v vsem posnemala. Enako je dvignila pokrov, zajela z zajemalko, stresla na krožnik, videla, kako to počne tudi plešasti ob njeni strani. Prizadeva si, da bi posnemal mladeniča, tako kot je ona posnemala deklico. Enako je odložil ključe in denarnico, še malo in si bo privihal rokave srajce, postal bo sinova popačena senca. Videti je bilo, da so samo zato prišli v restavracijo njej nekoč ljubelega hotela, da bi drug za drugim počeli nepomembne kretnje, si naphali želodce, skrili oči, pustili besedam, naj umrejo brez šuma.

Kot bi vsi, razen njenega režiserja, poznali nemoč besed in ustrahovanost takšnih srečanj.

Zazdelo se ji je, da je večerja tiho merjenje moči, v katerem vsi (bolj ali manj nezavedno) vedo za razdiralno spoznanje, ki je danes z njo sedelo za mizo: vsak izmed njih je obsojen na vegetiranje, ker je vsak zase središče v samem sebi, kajti некоč so morali zamuditi trenutek, ki bi iz njihove večerje lahko naredil praznik.

Tako enostavno je to: tujec sedi med tujci, ker si se že davno pregнал iz preje občutkov, večina ljudi pa te preje nikoli ni podržala v svojih rokah.

Ona je bila brez preje občutkov izgnana iz svojega sveta. Danes je podpisala svoje pregnanstvo.

Hotela je samo še, da bi se večerja čimprej končala, da bi čimprej vstali in odšli, da bi se s plešastim čimprej znašla na splavu njune postelje, kjer ni več ne tolmunov ne brzic.

A onadva sta imela pravico lebdeti v brezvetrju.

Mlada dva še ne. In vendar sta bila večja mojstra od njiju.

Mojstra v brezčutnosti.

Ko so odhajali – prav tako ležerno, kot je bila predvidevala, se je že spet zaustavila ob zelenih stopnicah in pustila trojico, naj jo čaka. Še enkrat je pogledala k oni, ki je (pred mnogimi poletji) stopala po njih, utrujena od izlivov v eni izmed gornjih sob, polna slasti, ki jo je danes splakovala s školjkami in vinom.

Kje je bil takrat njen mladič?

Ga je takrat zamudila, je takrat rodila te brezbrizne oči, ki danes pravijo:

»Hvala za večerjo. Tako vesel sem, da sta spoznala Katarino. Pisala bova z morja. Lahko noč.«

UTRUJENO, UTRUJENO...

Lahko noč. Od kdaj so noči lahke? Odkar sem utrujena, kronično utrujena. Kar ni isto kot zaspana. Budilka je moja prijateljica. In prve jutranje ptice tudi. Tu, v kopalnici, sem pospravila svoj obraz, tako doteran, da bi ga lahko spravila v škatlico. Jutri bi ga potegnila iz nje. Tak bo, kot ne bi poznal resnice noči. Ne, gospod režiser, jaz sploh nisem zagrenjena ženska. Mnogo zastorov je že padlo čez moj svetli obraz. Zadnji zastor še ni padel. Ker tako pazim nase. Sem ponikljana posoda za vse sokove, ki jih natakate vame. Ne morem se zaljubiti v svoje poslanstvo glumača. To mi zamerite, to si zamerim. Zameri tudi tista, ki je skakljala po stopnicah iz zelenega tapisona. Tista bi vam bila povšeči, naredili bi jo za primadono. Ker je kot žejna zemlja vsrkala vse tisto, čemur pravite življenjski sok. A za nagrado je trpela in to ni bilo trpljenje vzvišene heroine, ki je vam po duši. Bilo je trpljenje rasti. Ona ne bi zmogla sedeti za mizo in opazovati, kako se razpira kokon starševstva. Ona bi hotela, da zaročenka zapoje himno pripadanja. Da sin izpoje svoje žrebčevstvo in ga postavi ob bok glorii opevanega materinstva. Ona bi trdo povežala materinstvo. Ona bi trdo povežnila pokrov posode s školjkami, poklicala natakarja, naročila, naj odnese – kakšne školjke neki, eliksir dobre kurje juhe z domačimi rezanci kot некоč v omamni domačnosti stare kuhinje. Vprašala bi deklico, zakaj cekini za vratom, cekini pod lasmi, je mar cekin simbolična združba nekega razumnega, podjetniškega odnosa? Pripovedovala bi zgodbe iz časov, ko je bil mladenič otrok, ki je rad sesal limone, napolnjene s sladkorjem. Ki se je vsak večer pozdravil v odsevu ogledala, ko ga je v naročju nesla spat. Gledal se je in rekel: Pa pa, fantek, pa pa, mamica! Povedala bi kaj smešnega. Posmehnila bi se

plešastemu, ki si zaviha rokav srajce, a mu zavihek še zmeraj nerodno mahedra, kajti ležernosti pač ne obvlada, na stara leta se je uči. Še marsikaj bi naredila tista s stopnic. V smehu in štosu bi povedala o kritiki, ki je vendarle padla na plodna tla in je ni mogoče poteptati z nogami. Izprsil bi se, pogledala izpod kodrov s tistim nasmehom, ki se mu nikoli ni mogel upreti noben moški, in bi rekla: »No, se vam mar zdim kot bitje, ki lahko samo še vegetira?« Sama bi naštela razloge za in razloge proti, kajti tista se ne bi bala, ne bi se skrivala za masko neranljivosti. Veselo bi nalivala iz steklenice, oči bi ji žarele in deklica na oni strani mize bi vse bolj venela in vse bolj bi postajala to, kar v resnici je: buba in ne metulj. Sin bi (vsaj zaradi atmosfere) moral izreči nekaj tistega, kar spi v njegovi mrkosti. Plešasti bi prenehel zehati, nič več ne bi strmel v brhko oprsje na drugi strani mize, vsaj na trenutke bi iz njega prikukala tista moška avtoritativnost, zaradi katere bi sin hotel posnemati njegove kretnje in bi ob koncu večera moral reči: »Kako vesel sem, da vaju je spoznala, Katarina, res sem vesel. Veselo noč vama želim.«

To bi bilo, če bi bilo.

Ne vem, gospod režiser. Ne vem, kaj ostane od ženske in od igralk, ki ne zatava več po nezanih stopnicah, od ženske, ki je rodila sina in hčerki dvojčici, tisti, ki sta postali dvoglavi pošasti tekmovalnosti in kljubovanja. Ne vem, kaj ostane od igralk, ki še niso odigrale svoje življenjske vloge. Ne vem, če sem v središču sebe, ko se zvičljam v tisto na zelenih stopnicah – sem na izteku ali na začetku? Vem le, da je tu, v moji koži, skupek dni in korakov, ko je bil zeleni tapison travnik, poln metuljev. Prav rada bi vam podarila ta trenutek, gospod režiser, saj je tu, v meni, le roko moram iztegniti. Ampak jaz sem tako utrujena. V starem orehu pred hišo skovika sova. Školjke v mojem želodcu so neprebavljive. Odgovori so dlje, kot so kdaj bili. V kopalnici stojim in ura na zapeljivo kaže skoraj dve. Nisem se okopala. A se mnogo kopam, v vodi s peščico orehovega listja. Gladko kožo imam. Večno mladost Dorian Gray. Nekdo v meni se pospešeno stara, ko mora na zunaj izgledati večno mlad. Morda ste me zato precenili. Vi – kot vsi – mislite, da sem bilka večnih sokov. Nocojšnji večer mi pravi, da je to le ena izmed vlog. Sokovi so strupi. Tudi zato, ker sem igralka. Igralka sem tudi zdaj, ko po prstih stopam iz kopalnice in puščam mokre sledove za seboj, ko se približujem postelji-splavu, kjer plešasti rahlo smrči, udobno zleknjen na desnem boku, ker si ne upa spati na levem. Če to naredi, ga tišči pri srcu. Vas tudi tišči, ko spite pri mladi šepetalki? Kaj sanjate nocoj, gospod režiser? Uspešno predstavo, spremenjeno zasedbo? Najino jutrišnje srečanje, ko se bova ošinila kot bog in ubogi smrtnik in šla v stvarjenje, ki vas bo iz boga naredilo le enega od povzpetnikov?

Zakaj vam zamerim? Krasno ste me spodbudili.

Spet ste mi darovali vestalko ljubezni, ki je (mного poletij je od takrat) tako srečno preskakovala stopnice iz zelenega tapisona. Z njo sem preživela večer in del noči. Bilo je lepo srečati jo spet.

Z njo ne morem k telesu, ki zleknjeno na desnem boku prebavlja školjke in bržgo svojega starševstva.

Zato obsedim na stolu ob postelji, delam družbo obleki iz svile, ki sem jo odložila maloprej. Pestujem nogo, poslušam sovo, v mislih neštetokrat prehodim travnik, poln metuljev.

Preštevam argumente, s katerimi sem umetelno blaga prišla na večerjo. Zmeraj znova si jih vrtil kot trak, ki je kačasto zložen na zaslonu mojih misli.

A ker nisem zagrenjena, jaz že ne, bom jutri z Njo prišla na vajo, z Njo, ki nikoli ni prehodila tistih stopnic – presanjala jih je, tako, kot življenje, tako, kot teater. In kot svoje starševstvo.

Lahko sem jaz, lahko sem ona. Lahko sem deklica s cekinčki. Naučila sem se vseh njenih kretenj.

Pa pa, fantek, pa pa, mamica.

Noga mi pade iz objema. Slišim šelestenje zastora in sem zaspana.

PESNIK

Najprej sem dolgo razmišljala, kako naj ga imenujem, dolgobradega mladeniča, ki je sedel pred mano, kratkovidno sklonjen nad kupčkom knjig na mizi pred seboj. Opazovala sem njegovo blede, kot znojno čelo s prvimi črtami, ki jih zariše čas. Opazovala sem njegove debele naočnike, razmršene lase, razpeto srajco, skušana usta, cigareto v ustnem koticu. Lahko bi mu rekla dobri znanec. Težko bi mu rekla prijatelj. Zadnje čase sem prečesala svojo zbirko ljudi, ki so prečkali moje življenje, in le redkokateremu sem tam globoko v sebi, kjer ni prostora za konformizem, lahko rekla prijatelj. Dragocena beseda, ki je ne gre razmetavati. Zakaj sem potlej tu? Zadnje čase tudi skrbno pazim, da ne razmetavam tiste dragocene stvarine, ki se ji pravi odzvanjajoča ura našega (morda natančno izmerjenega) življenja. Skušam, da ga ne bi več zapravljala. In vendar sem danes prišla. Na prednovoletni obisk k nekomu, s komer sem se še pred časom nekajkrat iskreno razgovorila. Kako živijo nekdanji znanci? Tu sedim že kakšno uro in še zmeraj ne vem, kako živi ta nekdanji dobri znanec, ki sem ga danes vendarle imela za prijatelja.

Rekla mu bom Pesnik. Ne čisto po pravici, saj še ni izdal nobene knjige, če odštejem tisto malo skladovnico potiskanega papirja na mizi, za katero sedi. Pesni si je stiskal sam, sam si jih je plačal, sam je verjel vanje, sam jih je rodil, iztehtal, izmeril in ocenil. Pa vendar si po svoje zasluži ta zvoneči naziv: pesnik. Ker v njem zares odzvanja nekaj tistega, kar je pesem. V načinu, kako živi, odzvanja. V načinu, kako se pogovarja s svojim psom. V načinu, kako si ogleduje svinčeno nebo, iz katerega se bodo morda usule snežinke. V načinu, kako sprejema mojo bližino, še zmeraj verujoč, da sem zanj poseben človek, jaz, ki se počutim tako izpraznjena, da moram v tem času obiskati čimveč tistih, ki so kdaj prečkali moje življenje. Tako sem obiskala tudi njega, s tiho prošnjo, naj me napolni z delčkom tistega, kar odhaja od mene in nosi zvoneče ime: želja. Navdušenje. Radost.

Vse sem izgubila ali potrošila.

On pa ne potrebuje nikogar. Že dolgo živi v odklopu, sam s svojimi mislimi, nekakšno revno bogastvo živi, zato mu lahko rečem: Pesnik.

Šla bova do Gore, mi reče, Gora je moj prijatelj. V mestu me čisto zmanjka, kaj bi ostalo od mene, če se ne bi znal več prečistiti, pustiti, da vse moje misli obmolčijo v samoti. Se z njo krščene spet vrnejo k meni.

Šla bova do Gore, mi pravi, ker vem, da si prišla k nekemu izviru, jaz pa nisem čisti izvir, odvadil sem se besed, le površen sem še v njih, ti pa ne potrebuješ površnosti, zato sem te vesel. Šla bova do Gore, ki je molčeči prijatelj, predstavil te bom Gori, potem boš lahko odhajala k njej tudi sama. Saj nimaš kam, vem, da nimaš kam.

A še prej moram postoriti nekaj reči, zasačila si me v dnevu, ki sem ga napol prespal, ne vem, kaj se dogaja z mano, nekoč sem bil jutranji človek, zdaj pa sem vse bolj človek noči – četudi je videti, da me tudi noč zapušča samega.

In tako čakam na pesnika, da bo opravil delo, ki se ga je namenil opraviti; opremil bo še pošiljke svojih knjig z naslovi neznanih ljudi, v vsako kuverto bo

priložil položnico za plačilo nenaročene knjige, pa še spremno pismo, v katerem opisuje svoj finančni položaj in z uglajenimi izrazi sporoča, zakaj se je iz pesnika spremenil v trgovca.

Ko bo vse naslovil, bo zložil v nahrbtnik in se ob poti, ki vodi na Goro, ustavil na pošti, od koder bo v svet odposlal svoje skrite misli, ki se jim pesem pravi.

Sedim in gledam in čakam.

Pesnik je izrezal trakove papirja, nanje tiska imena, trak papirja nalepi na naslovno stran pošiljke, prevleče s selotejpom. Isti naslov napiše na položnico, pripiše številko svojega žiro računa in izpolni še nekaj prostorčkov, ki pojasnjujejo kraj in čas njegovega bivanja v tem prostorsko in časovno omejenem svetu, v katerem prebiva njegova pesniška duša. Pri tem potihno črkuje, puha v svinčnik, ki noče več pisati, naliže si vročega čaja, pogleda proti meni in pravi:

»Takoj. Takoj bom.«

Sprašujem se, kako nastajajo njegove pesmi. Nekaj malega vem o tem. Pesnik je neprilagojeni, simpatični mladenič, ki nikoli ni odrasel. Če bi mu to rekla, bi mi seveda takoj odgovoril, da je v tem njegova sreča. Ostal je otrok. Pristrčno se zapija, vedno najde koga, ki hoče z njim v oštarijo, oprime se ga z lovkami ranjene samotnosti in mu na dolgo govori o kaotičnosti sveta ter o vsem tistem, o čemer radi govorijo vsi pesniki. Zmeraj je brez denarja, zmeraj je poln nedoumljivih načrtov, zmeraj navdahnjen z ženskami, ki se nočejo zlit v eno. Če pa se to kdaj zgodi, je katastrofa seveda tu. Pesnik je takoj utesnjen in ogrožen, ljubezen v okovih ni več tista, o kateri sanja svobodni ptiček v njem. Pesnik tudi ne mara služb. Nekaj časa je sicer delal; prevažal je bolnike na rakasti oddetek, tiste, ki tja niso več mogli sami. Bil je nosač na letališču. Bil je varuška sestrih otrok. Bil je priložnostni lesni delavec. Bil je zaupnik nesrečno poročenih žensk srednjih let. Bil je vratar, ker je bilo v tej službi mogoče prebrati vse časopise in še kakšno knjigo povrh. In še marsikaj je bil. Prav veliko drugega tudi ni mogel biti, je še mlad. Poln energije, ki zaudarja po brinovcu in cenениh cigareтах. Po gostilniških modrovanjih z uveljavljenimi kolegi. Ti so ga kar naprej trepljali po ramenih in mu govorili o muki svojih začetkov, o praznini doseženega, o glorioli iskanega. Včasih so ga pustili v obcestnem jarku, ko so odhajali v zlikanih suknhah, kljub razburkani noči, ki so jo imeli za seboj. Če je on pil, se je zapil. Če so oni pili, so bili samo okajeni. Z umetnostjo je bilo domala isto. Če je on umetnikoval, se je izcimilo v gnojno rano. Pri njih v veljavo in prestiž.

Nekaj je moralo biti narobe, je mislil Pesnik. In je tudi res bilo.

Sedela sem na oni strani mize, jaz, ki sem dobila glavobol po vsaki njegovi prebrani pesmi. Jaz, ki sem se venomer spraševala, kaj je narobe z mano, da ne morem z njim v globine besed. On, ki se je komajda kdaj vprašal, če je kaj narobe z globinami, vsak trenutek pa je bil pripravljen verjeti, da je nekaj narobe z mano. In z drugimi bralci.

Videla sem ljudi, ki bodo prejeli te pošiljke.

Najprej bodo pomislili, da so dobili praznično darilo.

Potem bodo pogledali na hrbtno stran pošiljke. Nekateri izmed njih bodo v imenu prepoznali Pesnika, mojega dobrega znanca. Kako lepo, bodo mislili, poslal mi je knjigo. Sedli bodo v naslonjač in odvili papir. Počutili se bodo dragoceni. Očitati si bodo, da so premalo verjeli vanj. (Da, vsi smo bolehalo za isto boleznijo: nezaupanjem). Potem bodo našli denarno položnico. Potem si bodo ogledali ceno, ki je – mimogrede – zelo visoka. Potem bodo polistali po belih straneh, kjer je ujeta neulovljivost visoko čuteče človeške duše. Kaj je bolj dragocenega od duše? Kaj je bolj dragocenega od pesnika? Ima to kakšno ceno? Kolikšno?

Počasi vstanem in stopim od mize. Vzamem zavitek v roke. Lepo etiketiran, preplepljen, na kupček odložen. Dolgo si ga ogledujem. Črke so lepe in umetelne. Vredne Pesnika, ki namrščeno sedi pred mano. Črke se oblikujejo v vijuge, ki vstopijo v moje možgane in se izoblikujejo v spoznanje. Tu stoji, črno na belem: Marta Skrt. Poštna številka. Iztiskano ime kraja. S črnim podčrtano. Ime kot slika.

In jo vidim, Marto Skrt.

V nekem daljnem času, ko je prihajala k Pesniku, strmela vanj kot v božje obličje, mu ponujala naročje in srce, mu kupovala kruh (ko je imel kakšno žensko, takrat ni bil v službi), mu posajala krompir, mu čistila čevlje, ga reševala migren (imela je dobre roke), mu vstavljala pisalni trak v stroj, ki se je kar naprej kvaril, mu s svojo borno plačo tovarniške delavke kupovala vsega po malem, končno tudi nov pisalni stroj. Si zanj ostrigla kito dolgih, zlatih las, zaradi njega izgubila sobo in dom, se zaradi njega postarala in splavila. Marta Skrt, ki je nekoč odšla tako, kot vse odidejo iz njegovega življenja. Izpolnijo svojo nalogo, niso več potrebne.

»Njej boš pač podaril?!« sprašujem, ne vem zakaj.

Da bi lahko še verjela v svetlobo tega dne.

Da bi verjela v Goro, ki čaka na samotne.

Da bi verjela v Pesnika, ker nihče drug ne verjame vanj. Da bi bila dobra, kot sem se namenila biti dobra do vseh ljudi, ki mi ne naredijo nič žalega. (In tudi do tistih, ki naredijo, še zlasti do tistih...)

Ne vem, zakaj sprašujem. Ne vem, zakaj mi ne odgovori. (O, vem zakaj...) Opravlja svoj posel. Hiti, da bi ga čimprej dokončal. In nenadoma mi ni več do Gore. Ni mi do pesmi. Ni mi do pesnikov.

Ne vem, zakaj sem tako čudna, mu odgovarjam. Včasih sem čudna. Razmišljam, da bi ti dala miloščino. (Kdo jo bo meni dal? Je še kje kdo, ki pozna pot na Goro?)

Oprosti, da sem prišla.

ANA IN ONA

Včasih je pomembno, s katerega zornega kota gledamo na stvar. In pri vsej tolerantnosti, širokosrčnosti, poudarjeni materinskosti, pretirani tankočutnosti, vse hujši ogroženosti, pri celi plejadi zlahtnih lastnosti, ki jih v tem usihajočem življenjskem obdobju nosijo v sebi plemenite ženske, se je Ana vendarle morala vprašati, tiho sedeča na stolici v kotu kuhinje, zarošene od kulinarčnih dobrot, morala se je vprašati: kako bi na stvar gledala ONA? Kako bi ONA opisala to jutro, ki se je Ani zadrlo kot sablja v srce? Kakšna bi bila njena verzija, kako bi izzvenela njena zgodba v tem jutru, ko se bosta morali srečati. Ana in Ona. Dve ženski, dve zgodbi, dve čutenji sveta, dve premici v mimobežnem obhodu moškega, ki je Anin sin.

Katera ga zna bolje videti, katera ga sploh ne zna več videti? Vsekakor ne z očmi druge. Kot se tudi nobena od njiju noče pogledati v oči njega, ki se najbrž pravkar izvija spanju in bo zdaj zdaj obstal med vrati, v pomečkani jutranjki, z izmikajočimi se očmi, v prošnji za kavo. Na pladenj bo zložil dve skodelici, sladkornico, nekaj keksov, čez vse bo položil prticek in se brez besed spet povzpел gor k nji. Morda bo tudi kaj rekel. Vprašanja bodo trda in stvarna, kot bi hotela v zarodkih zajeziti vsako še nerojeno vprašanje. Dotikala se bodo vsakdanjih stvari, kako da je z vremenom, kaj bo za kosilo, koliko je že ura, kdo je že odšel iz tega doma, kdo se bo prvi vrnil. Kot bi nič ne iztirilo, kot bi vse bilo v najlepšem redu,

kot bi Ana še zmeraj bila usmerjevalka tega življenja, ona, ki je podarila svojega, podarila za družino, za harmonično prelivanje toplote med njimi, zdaj pa sedi na teje pručici ob oknu, prav kot otrok, ob sebi ima pleteno košaro s krompirjem, ki ga bo ob juhi pripravila na čebuli, kot vsako nedeljo, kot toliko nedelj.

Kaj jim je še znala dajati Ana razen blage pozornosti, tihe prisotnosti, pogrnjene mize, udobnega gnezda? Morda ga je danes izgubila, ko se je vanj priklatila neznan čaplja s tatinskim kljunom, ONA, sinova ljubica?

Nekoč bo prišla, je vedela Ana. Nekoč bo njen najstarejši, najljubši, njej najbližji sin storil veliko, samoumevno dejanje. Ujel bo še košček tujega sveta zase, zakoličil bo neznano ozemlje, zamejil bo prostor, na katerem je tako dolgo kraljevala Ana, sicer tako obrobna. Vedela je. Na tihem se je tudi pripravljala. »Ne smesh si ga lastiti. On je najboljši, iz mehkega stkan, ni kakor drugi, nekoč mora odleteti, tako naredijo ptice, tako naredijo vsi mladiči. Nekoč bo tudi on moral ubiti mater, vsak moški mora to storiti, če ga boš omejila, boš za zmeraj izgnana iz njegovega osončja. In končno ni tvoj, ni nikogaršnji, odrastel je, vsi otroci odrastejo, vsi otroci zapuščajo.« Tako si je govorila, Ana. In vendar je vedela. Ko sta pila jutranjo kavo, ko je bil njegov pogled odsoten, ko jo je že spet zasačil pri kozarčku žganja – le zakaj piješ, mama? Saj ne pijem, Jernej, to je zato, ker me notri nekaj žge, morda sem bolna, morda sem že dolgo bolna. Ne, nisi bolna, mama, je govoril skozi oči, ki so temele, nič nisi bolna, preprosto piješ. Ti piješ. Kaj bi to, seveda ne pijem, jaz se le zdravim, neki ogenj gori tu za prsmi, verjemi, jaz ga le gasim, da ne postane stoteri plamen, ki bi nas vse požrl. Tako nekako sta se pogovarjala ob jutrih. Če je zmogla, potem je skrila zelenko žganja, drugekrati pa jo je očitno potegnila predse, takrat je nezavedno prosila za prisotnost, za tiho skrb, za miloščino besed. Včasih so prišle, včasih pa je bil samo prezir, nejasna obsodba. Takrat je čakala, da odide sin, potem pa si je spet natočila. V dušku izpila, počakala na blagodejno toploto, na milostno omamo, sama.

Ne bom več, je rekla. Nekega dne bom natočila v kozarec, ogledala si ga bom od blizu, rumeno tekočino kot nakapane solze, izlila ga bom med rože na okenski polici. V kuhinjski lijak. Skozi okno. Kamorkoli. Izlila ga bom. Pustila bom ogenj tu notri. Naj žge, naj izžge.

Nihče iz družine je ni vprašal, kako je z njenimi kozarčki. Nihče od treh sinov, tudi mož ne. Mož nikoli. Ni videl nje, ni videl kozarčkov. Ni zavohal sape, ni zaznal bolečine v prsih.

Potem je prišla tujka. Izbrala si je čas, ko je bila Ana najgloblje. Ko so bile Jernejeve oči najbolj prezirljive. Ko je bil njegov čas razdan. Ko se skoraj nikoli ni več zastavil na kavi v tem domu, polnem kuhinjskih izparin in milostnih požirkov iz zelenke. Ko se je končaval Anin čas, se je začel njen. Vedno se mi je mudilo. Kar naprej je tičal v svoji sobi. Kar naprej je vrtel Bacha. Kar naprej je nekaj mozgal v sebi.

Bil je čas brez besed. Ko si Ana ni upala vprašati, slutila pa je. Da ga izgublja, Jerneja, najljubšega sina.

Potem pa so prišle besede. Ana je bila nepripravljena. Njeno življenje je bilo razmetano. Ni več obvladovala vsakdana. Borila se je z opravki, ki so jih terjala življenja njenih petih moških, eno celo žensko življenje jim je podarila, dali pa so ji tako malo. Dali so ji obzornost do njene zelene steklenice. Do njenega zelenega žolča.

»Mama,« je rekel Jernej, v običajnem jutru, ko se je ravno pripravljala na likanje, večna gospodinja, domači inventar, utrujena ženska.

»Naj začnem s hudim, mama. Na hitro bom izrekel, potem bo boljše in boljše.

A prve besede te bodo prizadele. Prve besede so zmeraj najhujše. Zato je težko začeti. Midva sva prijatelja. Ti si bila zmeraj z mano. Nekako si zmeraj razumela. Ne razumela, čutila. Zato si zelo dragocena. Zgodilo se je pač. Srečal sem žensko. Ni mojih let. Pravzaprav je bolj tvojih. Zaenkrat je še poročena, mati dveh otrok. Umetnica. Meni najdražje bitje. Nočem je izgubiti. Moja prva ljubezen. Ne bi se rad klatil po motelih z njo. Ti moraš začutiti, razumeti seveda ne moreš. Ti ji moraš odpreti dom. Sprejeti naju moraš, oba. Če boš zavrгла njo, boš izgubila mene. To je vse.«

To je vse.

Ana je sedela kot kamnita soha. Zatipala je po žganju. A ji ga je vzel iz rok. »Nič tolažil,« je rekel.

»Nič slepil. Bodi zraven, vsa, kar te je, ko boš odločala. Noben Bog alkohol ne bo odločal. Samo tvoja čista misel. Tvojo čisto misel hočem. Čutiš z mano? Si na moji strani?«

Na svoji strani sem, Jernej. Na svoji strani pekla.

»Stara baba,« je bevsknila.

»Nič boljšega kot to?«

Dolgo je gledal v tiste sive oči. Potem je vstal. Glasno odsunil stol. Zagrabil površnik. Vrata so stekleno zažvenketala. In je zazvenela tišina. Kot rezilo noža.

Stara baba – pa še kaj!

Ženska, ki je vstopila, ki se je kot tiha misel prihulila k Jerneju za hrbet, takrat v predbožičnem večeru, ko so vsi sedeli ob okrašenem drevescu, ko se je potica razdišala med njimi, ko je bil mož udobno zleknjen za svojim časopisom, ko so fantje neženirano kvartali, ko je za oknom padal praznični sneg – ta ženska pač ni bila stara baba.

Obstala je pred Ano, omotana v krzno, okrašena z biseri, črna griva las, belo lice z rdečo liso ust, žareči nasmeh pod elegantnim lokom aristokratskih obrvi, snemala si je rokavice z rok, da so žvenkljale zlate verige okrog zapestij, da so fantom karte popadale iz rok, da se je možu časopis strkljal k nogam, da so vztrepetale božične lučke, da se je Ana pomanjšala v Pepelko, v večno Pepelko za ognjiščem usihajočega življenja.

Ana se je dvignila iz naslonjača. Za glavo manjša od tujke. Ana v vsej svoji sivini, Ana v predpasniku, Ana razmršenih las, Ana, Jernejeva prva ženska.

Spustila je svojo presušeno dlan v mehki žamet tujkinih rok. Ni slišala njenega imena. Izjecljala je svojega. Kolena so ji klecnila, ko je zopet padala v naslonjač. Zrak je razžarjeno zavibriral v razžarjenem prostoru, moške oči so se še zmeraj dotikale tistih ličnic, visokih ramen, ponosnega glasu, vse njene pokončnosti.

»Malo si bova odpočila,« je rekel Jernej, ko je slačil njen krzneni plašč, ves uslužno nežen, s trepetajočimi rokami, z nejasno krivdo oprtan, krivda se je mešala s ponosom, iz plašča se je izvilo črno telo v vsej svoji graciozni vitkosti in čudni izzivalnosti, telo kot tujek v Anini dnevni sobi, telo ženske, ki nikoli ne bo stara. Tudi, če bi živela še tisoč življenj. Nikoli ne bo stara. Nikoli ne bo potrebovala zelene steklenice. Nikoli si ne bo skušala nikogar prilastiti. Vedno bo samo dobivala. Vedno bodo stali ob njej, ko bo dvignila lok obrvi, pomignila s prstom. Tako dišala, kot nocoj. Dišala kot vse pregrešne ženske.

Vse to je dojela, siva Ana, stara Ana, ko je bil krzneni plašč že odložen v predsobi, ko je črna ženska s pogledom mehko otipala njihove obraze, pa takoj zdrsnila z njih, kot se je ne bi tikalo, kot bi že doživela svoj triumf, narisan v očeh vseh Aninih moških. V trenutku so jo izdali, Ano. V trenutku so bili na strani črne ženske.

»Ne bova motila.« je rekla tujka in se milostno nasmehnila. »Jernej je vztrajal, da morava priti. Tak čas je, je rekel, da morajo biti ljudje doma. Čas božiča.«

»Pa ja,« je zagodel Anin mož. »Saj je bil že čas. Jernej zmeraj nekam odhaja. Odvadite ga tega.«

»Obljubim, bom,« je skoraj prišepnila v možev fotelj, toliko, da se ni naslonila nanj, toliko, da je ni prijel za roko, toliko, da se ni dvignil gor k nji. Ta trebušasti mož, ki živi ob Ani, kot bi ga priklenili nanjo, kot bi ga dosmrtno kaznovali s njo.

»Lahko noč,« je rekel Jernej. Prijel je tujko za laket, jo nežno sunil proti vratom, tako zarotniško, da se je v Ani dvignilo kot speč vihar, potem pa so bili le koraki po škripajočih stopnicah, lučke na jelki so vzvalovile, kot bi jih oplazil zlovešči duh, koraki so potihnili, njihova življenja so bila v trenutku izpraznjena.

V trenutku, ko je tujka stopila za steklena vrata, je pustila razo za seboj.

Razo hrepenenja v očeh Aninih moških.

Razo v času, ki ne bo nikoli več takšen kot poprej.